

Фарміраванне асобасных і метапрадметных кампетэнцый навучэнцаў на ўроках беларускай мовы

Дыдактычныя матэрыялы. IV клас

А. У. ДАНИЧ,
загадчык кафедры
дашкольнай і пачатковай
адукацыі
ВДУ імя П. М. Машэрава,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт

IV клас агульнаадукацыйнай школы з'яўляецца пераходным этапам да больш складанай навучальнай дзейнасці. Напрыканцы пачатковага перыяду навучання дзеці ўжо разумеюць, што чытанне можна выкарыстоўваць для атрымання любой інфармацыі. Галоўнае, на што настаўніку трэба звярнуць увагу, гэта выкарыстанне менавіта асэнсаванага чытання, валоданне якім у сукупнасці з пазнавальнымі ўменнямі і дазволіць дасягнуць вызначаных у праграме асобасных і метапрадметных вынікаў [4]. Гэты тэзіс павінен стаць падмуркам, на якім будзе сучаснае, актуальнае для нацыянальнай школы, навукова-метадычнае забеспячэнне адукацыйнага працэсу.

Дыдактычны матэрыял для фарміравання асобасных, метапрадметных і прадметных кампетэнцый прадугледжвае комплексную работу над тэкстам. Змест прапанаваных тэкстаў, іх аб'ём, тып і жанр, выкарыстаныя моўныя адзінкі і выразныя сродкі адпавядаюць тэмам вучэбнай праграмы па беларускай мове ў IV класе.

Заданні да кожнага тэксту накіраваны на рашэнне канкрэтных навучальна-пазнавальных

і навучальна-практычных задач па пэўнай вучэбнай тэме з апорай на прапанаваны тэкст і дазваляюць развіваць цэлы шэраг уменняў — як прадметных, так і метапрадметных [5].

Заданні арыентаваны ў першую чаргу на фарміраванне і развіццё ўмення выкарыстоўваць універсальныя вучэбныя дзеянні для вырашэння пазнавальных і практычных вучэбных задач і толькі затым — для фарміравання ведаў, уменняў і навыкаў па беларускай мове.

Выкарыстанне дыдактычных матэрыялаў у дадатак да заданняў падручніка дазволіць настаўніку падрыхтаваць вучняў да паспяховай навучальнай дзейнасці на наступных этапах адукацыі.

Тэма “Прыметнік”

Пярун

Пярун — вярхоўны, галоўны бог старажытных славян-язычнікаў. Нашы продкі лічылі яго богам грому і маланкі і ўяўлялі як немаладога, сур'ёзнага мужчыну з залатымі вусамі і сярэбранай барадой. Велічны, статны, высокага росту Пярун раз'язджае па небе, узброены лукам і стрэламі-маланкамі. Асабліва выразна гэты вобраз Перуна адлюстраваны ў беларускай мове, у якой слова “пярун” ужываецца ў значэнні “маланка” або “маланка і гром”.

Свяшчэнным дрэвам Перуна лічыцца дуб, птушкай — певень. Дзень Перуна — чацвер, а лічба — 9.

Пярун лічыўся таксама богам вайны, заступнікам і памочнікам князя і яго дружыны.

Пасля прыняцця хрысціянства Перуна замяніў прарок Ілля, які нібыта пасылае на зямлю дажджы, спрыяе ўраджаю. Даўней верылі, што ў дзень

Святога Іллі 2 жніўня ўся нячыстая сіла, ратуючыся ад вогненных стрэл Іллі, хаваецца ў розных звяроў. Таму ў гэты дзень не пускалі ў дом сабак, каб не прывабіць маланку.

Паводле У. Ковалёва

1. Якое з дадзеных выказванняў найбольш поўна перадае тэму тэксту? Пазначце нумар правільнага адказу.

- 1) Пярун — адзін з багоў старажытных славян, бог грому і маланкі.
- 2) Пярун — вярхоўны, галоўны бог старажытных славян.
- 3) Пярун — вярхоўны, галоўны бог у старажытных славян-язычнікаў, бог грому і маланкі.
- 4) Пярун — вярхоўны бог старажытных славян-язычнікаў.

Уменне, якое фарміруецца: вызначаць тэму тэксту.

Адказ: 3.

2. На якім малюнку адлюстраваны бог Пярун?

1)

2)

3)

Уменне, якое фарміруецца: суадносіць візуальную інфармацыю з тэкставай.

Адказ: 1.

3. Ці звязаны названыя ў табліцы прадметы, з’явы і істоты з богам Перуном? Пазначце род кожнага назоўніка і дапішыце прыметнік, які падыходзіць па сэнсе.

Прадметы, з’явы, істоты	Так (+)	Не (-)
Певень (м. р.) галасісты		
Качка		
Навальніца		
Вясёлка		
Сабака		
Кот		
Бяроза		
Дуб		

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць у тэксце відавочную інфармацыю; прымяняць веды для рашэння навучальна-практычных задач:

вызначаць род назоўніка і падбіраць адпаведны прыметнік.

Магчымы варыянт адказу:

Прадметы, з’явы, істоты	Так (+)	Не (-)
Певень (м. р.) галасісты	+	
Качка (ж. р.) балотная		-
Навальніца (ж. р.) моцная	+	
Вясёлка (ж. р.) цудоўная		-
Сабака (м. р.) злы	+	
Кот (м. р.) ласкавы		-
Бяроза (ж. р.) тонкая		-
Дуб (м. р.) магутны	+	

4. Ператварыце спалучэнне двух назоўнікаў у спалучэнне “прыметнік + назоўнік”. Вызначце і дапішыце адпаведныя імёны вярхоўных багоў.

Пярун, Юпітар, Пяркунас

Бог грэкаў — грэчаскі бог Зеўс.

Бог літоўцаў — _____

Бог славян — _____

Бог рымлян — _____

Уменне, якое фарміруецца: утвараць прыметнікі ад назоўнікаў; знаходзіць інфармацыю па-за межамі тэксту.

Адказ: літоўскі бог Пяркунас, славянскі бог Пярун, рымскі бог Юпітар.

5. Знайдзіце ў тэксце 2 сказы, у якіх апісваецца знешні выгляд бога Перуна. Вызначце род, лік і склон прыметнікаў, ужытых у сказах, абазначце канчаткі.

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць у тэксце інфармацыю, прадстаўленую ў відавочным выглядзе; прымяняць веды для рашэння вучэбна-практычных задач: знаходзіць прыметнікі і вызначаць іх граматычную форму.

Адказ:

Нашы продкі лічылі яго богам грому і маланкі і ўяўлялі як немаладога (м. р., адз. л., В. с.), сур’ёзнага (м. р., адз. л., В. с.) мужчыну з залатымі (мн. л., Т. с.) вусамі і сярэбранай (ж. р., адз. л., Т. с.) барадой.

Велічны (м. р., адз. л., Н. с.), статны (м. р., адз. л., Н. с.), высокага (м. р., адз. л., Р. с.) росту Пярун раз’язджае па небе, узброены лукам і стрэламі-маланкамі.

6. У апошнім абзацы знайдзіце сказ, у якім ужыты прыметнікі. Выпішыце з яго ў табліцу словазлучэнні “прыметнік + назоўнік”. Абазначце канчаткі прыметнікаў.

Прыметнік + назоўнік у Н. с.	Прыметнік + назоўнік у Р. с.	Прыметнік + назоўнік у В. с.

Уменне, якое фарміруецца: складаць табліцу на аснове тэксту; выкарыстоўваць тэкст для рашэння навучальна-практычных задач: знаходзіць прыметнікі ў пэўнай форме, вызначаць склонавыя канчаткі прыметнікаў.

Адказ:

Прыметнік + назоўнік у Н. с.	Прыметнік + назоўнік у Р. с.	Прыметнік + назоўнік у В. с.
нячыстая сіла	Святога Іллі вогненных стрэл	у розных звяроў

7. Карыстаючыся тэкстам, дапоўніце сцвярджэнне.

Пярун — бог грому і маланкі, а таксама бог _____, заступнік князя і яго дружыны.

Паспрабуйце растлумачыць сувязь князя з Перуном.

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць у тэксце інфармацыю, прадстаўленую ў відавочным выглядзе; вызначаць прычинна-выніковыя сувязі.

Магчымы варыянт адказу: “Пярун — бог грому і маланкі, а таксама бог вайны, заступнік і памочнік князя і яго дружыны”. Старажытныя славяне змагаліся з рознымі ворагамі, а ўзначальвалі гэтую барацьбу князі, якія маліліся богу Перуну і прасілі ў яго дапамогі.

Тэма “Займеннік”

След на зямлі

Пад словамі “след на зямлі” мы разумеем не адбітак босай нагі на мокрым пяску, а ўчынкі, справы чалавека, па якіх яго будуць помніць. Існуе мудрае выказванне: “Чалавек пражыў жыццё не дарэмна, калі ён пабудаваў дом, пасадзіў дрэва, выгадаваў сына”. Так, кожны чалавек павінен пакінуць нашчадкам цудоўны свет, у якім яны маглі б жыць і гадаваць уласных дзяцей.

Зорка ці метэарыт, згараючы, пакідаюць пасля сябе след. Які след пакіне пасля сябе чалавек, залежыць ад яго самога.

Паводле В. Старычонка

1. Што аўтар не лічыць “следам на зямлі”? Падкрэсліце ў тэксце сказ, у якім пра гэта гаворыцца.

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць відавочную інфармацыю.

Адказ: 1-шы сказ.

2. Што імкнўся выказаць аўтар? Пазначце правільныя варыянты адказу.

- 1) Паведаміць, што зорка ці метэарыт, згараючы, пакідае за сабой след.
- 2) Данесці да чытача думку, што след, які пакіне пасля сябе сённяшні малады чалавек, залежыць ад яго самога.
- 3) Растлумачыць, што след на зямлі — гэта ўчынкі, справы чалавека, па якіх яго будуць помніць.

Уменне, якое фарміруецца: вызначаць асноўную думку тэксту.

Адказ: 2, 3.

3. Пазначце малюнкi, якія могуць адлюстроўваць след чалавека на зямлі.

1)

2)

3)

Уменне, якое фарміруецца: аналізаваць і інтэрпрэтаваць інфармацыю; суадносіць візуальную інфармацыю з тэкставай.

Адказ: 1, 2.

4. Знайдзіце ў тэксце асабовыя займеннікі. Запішыце іх у адпаведнасці са склонам, які яны маюць.

Н. с.	Р. с.	В. с.

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць у тэксце інфармацыю, прадстаўленую ў відавочным выглядзе; выкарыстоўваць свае веды для рашэння навучальна-практычнай задачы: вызначаць склонавыя формы займеннікаў.

Адказы:

Н. с.	Р. с.	В. с.
мы, яны, ён	яго	яго

5. Займеннікі з'яўляюцца важным сродкам сувязі сказаў у тэксце, замяняючы назоўнікі. Дакажыце гэта, запісаўшы назоўнікі, замест якіх ужыты дадзеныя займеннікі. Пазначце склон займеннікаў.

мы — _____ (__. с.)
яго — _____ (__. с.)
яны — _____ (__. с.)
ён — _____ (__. с.)

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць у тэксце інфармацыю, прадстаўленую ў відавочным выглядзе; выкарыстоўваць свае веды для рашэння навучальна-практычных задач: знаходзіць назоўнік, замест якога ўжыты займеннік; вызначаць склон.

Адказ:

мы — людзі (Н. с.)
яго — чалавека (В. с.)
яны — нашчадкі (Н. с.)
ён — чалавек (Н. с.)

6. Займеннікі якой асобы не сустрэліся ў гэтым тэксце? Запішыце іх. Пры дапамозе гэтых займеннікаў паспрабуйце даць параду сябру ці сябрам, выказаўшы галоўную думку гэтага тэксту. Падкрэсліце займеннікі.

Уменне, якое фарміруецца: разважаць, аналізаваць і інтэрпрэтаваць інфармацыю з тэксту; выкарыстоўваць тэкст для рашэння навучальна-практычнай задачы: перадаваць асноўную думку тэксту.

Магчымы варыянт адказу: ты, вы. Каб пакінуць добры след на зямлі, **табе** трэба дапамагаць людзям, берагчы прыроду, старанна вучыцца.

Тэма “Дзеяслоў”

Замкі Беларусі

Замкі Беларусі — гэта культурны і гістарычны нацыянальны скарб. Шмат старонак нашай гісторыі звязана з імі.

Калісьці замкі выступалі сапраўднымі абаронцамі беларускай зямлі. Кожны з іх перакрываў шлях ахвотнікам заваяваць нашы прасторы, зняволіць нашых людзей. Раней зямля не лічылася захопленай, пакуль не быў узяты замак, пакуль абараняліся яго насельнікі.

Нават рэшткі старажытных замкаў і крэпасцяў здзіўляюць сваёй магутнасцю і веліччу. А ў даўніну гэта былі цудоўныя архітэктурныя ансамблі.

Паводле А. Бутэвіча

1. Ці адпавядаюць прапаваныя выказванні зместу тэксту?

Выказванне	Так (+)	Не (-)
1. Замкі Беларусі — гэта культурны і гістарычны нацыянальны скарб		
2. Старажытныя замкі ўжо страцілі свой велічны і магутны выгляд		
3. Старадаўнія замкі былі таксама радавымі гнёздамі беларускіх магнатаў		
4. Калісьці замкі выступалі сапраўднымі абаронцамі беларускай зямлі		

Уменне, якое фарміруецца: вызначаць тэму і асноўную думку тэксту.

Адказ:

Выказванне	Так (+)	Не (-)
1. Замкі Беларусі — гэта культурны і гістарычны нацыянальны скарб	+	
2. Старажытныя замкі ўжо страцілі свой велічны і магутны выгляд		—
3. Старадаўнія замкі былі таксама радавымі гнёздамі беларускіх магнатаў		—
4. Калісьці замкі выступалі сапраўднымі абаронцамі беларускай зямлі	+	

2. Суаднясіце стрэлкамі знакамітыя гісторыка-архітэктурныя комплексы і краіны, дзе яны знаходзяцца.

Нясвіжскі замак	
Зімні палац	Беларусь
Крэўскі замак	
Кацярынінскі палац	
палацавы комплекс “Пецэргоф”	
Мірскі замак	Расія
Лідскі замак	

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць інфармацыю па-за межамі тэксту; выяўляць суадносіны паміж аб'ектамі культурнай спадчыны.

Адказ: Нясвіжскі, Крэўскі, Мірскі, Лідскі замкі — Беларусь; Зімні, Кацярынінскі палацы, палацавы комплекс “Пецэргоф” — Расія.

3. Знайдзіце ў тэксце сінонімы да слова “замкі” і падкрэсліце іх.

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць у тэксце інфармацыю, прадстаўленую ў невідавочным выглядзе.

Магчымы варыянт адказу: калісьці замкі выступалі (пр. ч.) сапраўднымі абаронцамі беларускай зямлі.

4. Кажуць, што “архітэктура — гэта каменны летапіс свету”. Прывядзіце адзін доказ гэтага сцвярджэння, падкрэсліце ў ім дзеяслоў.

Уменне, якое фарміруецца: разважаць, абпіраючыся на тэкст і ўласны досвед; абгрунтоўваць сцвярджэнні.

Магчымы варыянт адказу: у будынках адлюстроўваюцца характэрныя рысы той ці іншай эпохі; гісторыя замкаў, як і пісьмовыя летапісы, адлюстроўвае гісторыю краіны.

5. Карыстаючыся малюнкамі, складзіце 3 сказы пра абарончае прызначэнне беларускіх замкаў. Вызначце час дзеясловаў. У дужках запішыце неазначальную форму дзеяслова.

1)

2)

3)

1) _____ (_____)

2) _____ (_____)

3) _____ (_____)

Уменне, якое фарміруецца: знаходзіць дадатковую інфармацыю; ператвараць візуальную інфармацыю ў тэкставую; вызначаць час і неазначальную форму дзеяслова.

Магчымы варыянт адказу:

пр. ч.

1) Сцены замкаў рабілі з каменю (рабіць).

пр. ч.

2) Па вуглах замка будавалі вежы з байніцамі (будаваць).

пр. ч.

3) Замкі абкружалі рвамі з вадой (абкружаць).

ЛІТАРАТУРА

- Зборнік тэматычных і выніковых кантрольных работ па беларускай мове для 4—9 кл. (з адказамі) : дапам. для настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / Г. М. Валочка, Я. М. Лаўрэль, В. У. Протчанка [і інш.]. — Мінск : Аверсэв, 2003. — С. 23.
- Зборнік экзаменацыйных матэрыялаў па беларускай мове для агульнаадукацыйных устаноў (узровень агульнай базавай адукацыі) : тэксты дыктантаў / склад. Л. М. Гамеза [і інш.]. — Мінск : НІА : Аверсэв, 2011. — С. 34.
- Коваль, У. І. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы : давед. па ўсходнеславян. міфалогіі. — Гомель : Беларус. агенства навук.-тэх. і дзелавой інфармацыі, 1995. — 128 с.
- Понятие смыслового чтения [Электрон. рэсурс]. — Режим доступа: <https://sites.google.com/site/ucitelamv/home/cto-takoe-smyslovoe-ctenie>.
- Содержание и организация методической работы с учителями начальных классов в 2018/2019 учебном году [Электрон. рэсурс]. — Режим доступа: — http://www.academy.edu.by/files/podrazdelenia/nach%20school/sod%20i%20org%20MR%20nach%20school%202018_2019.pdf.

На дыску — карткі з заданнямі.